

Список использованных источников:

1. Вытворчасць: скочванне ўніз: да вынікаў работы народнагаспадарчага комплексу Віцебшчыны за 1991г. / Віцебскі рабочы. – 1992. – 29 лютага.
2. Гандаль, паслугі: цэны вар'яцеюць: да вынікаў работы народнагаспадарчага комплексу Віцебшчыны за 1991год / Віцебскі рабочы. – 1992. – 3 сакавіка.
3. Дачковский, А.А. Экономический рост в Республике Беларусь: состояние, проблемы, перспективы // Труд. Профсоюзы. Общество. – № 1. – 2011.
4. Мандрик, И.В. Государственные и общественные институты в процессе становления Белорусской модели социально ориентированного государства (1991 – 2010 гг.): монография / И.В. Мандрик. – Витебск: ВГУ имени П.М. Машерова, 2016. – 174 с.
5. Медведев, Р.Н. Белорусская крепость / Р.Н. Медведев // Белорусская думка. – № 12. – 2009.
6. Постановление Верховного Совета Республики Беларусь от 30.09. 1994 №3249-XII “О программе неотложных мер по выходу экономики Республики Беларусь из кризиса” // Советская Белоруссия. – 1994. – 2ноября

УДК 613.88-053.81

СУЧАСНЫЯ ЎЯЎЛЕННІ МОЛАДЗІ АБ ГЕНДАРНАЙ ІДЭНТЫЧНАСЦІ

С.Д. Мацюшкова, С.Р. Туболец

г. Віцебск, ВДУ імя П.М. Машэрава

(e-mail: soc-work@rambler.ru, svetla237@rambler.ru)

Свет уступіў у эпоху глабалізацыі, якая змяняе звыклія контуры эканамічных і сацыяльных адносін, а таксама шмат у чым закранае ўнутраны свет асобнага індывіда. Важным філасофскім, сацыякультурным пытаннем становіцца самаідэнтыфікацыя асобы, як суаднясенне яе са сфармаваным канструктам ідэнтычнасці, так і дзейнасцю па яе фарміраванні. Вырашэнне пазначанай праблемы здольна аказаць садзейнічанне разуменню трансфармацыйных працэсаў сацыяльнай і псіхалагічнай жыццядзейнасці чалавека.

Адным з важных аспектаў гэтага працэсу разглядаецца гендарная ідэнтычнасць: даследаванне яе сучасных праяваў. Праблемай вывучэння гендарнай ідэнтычнасці займаліся В. Я. Каган, І. С. Клецына, І.З. Кон, Л. Н. Ожыгава, Н.А. Шухова. Нягледзячы на цікавасць навукоўцаў да азначаннага пытання, застаецца недастаткова распрацаваным і асветленым ў спецыяльнай літаратуры метадычны аспект вырашэння праблем праявы і фарміравання гендарнай ідэнтычнасці.

Даследаванні апошніх дзесяцігоддзяў паказваюць фарміраванне розных тыпаў маскуліннасці – феміннасці – андрагіннасці. Шэраг аўтараў ставіць пытанне аб змене светапоглядных устаноў жанчын і мужчын у гэтым пытанні. А. Г. Трубіна выкрывае праблему асабістай тоеснасці і вызначае варыянты яе рашэння. Фактычна, расійскі філосаф, аналізуе ўсталяванне тоеснасці з самім сабой праз актыўнае змяненне знешняга ўплыву, шукае абагульнены адказ на пытанне “Хто я?” [1]. З праведзенага аналізу магчыма выказаць здагадку аб тым, што змяненне гендарнай ідэнтыфікацыі здольна аказаць непасрэдны ўплыў на змяненне не толькі сацыякультурных устаноў, але і звыклых існуючых нарматыўных каштоўнасцей [2]. Асабліва важна разуменне асабліваасцяў працякання гэтага з’явы ў маладзёжным асяродку.

Мэта даследавання – даследаванне стану гендарнай ідэнтычнасці як спецыфічнага самавобразу студэнтаў на аснове аналізу тэсту М. Куна і Т. Мак-Партланда “Хто я?” у кантэксце сацыякультурных працэсаў сучаснага грамадства.

Матэрыял і метады. Даследаванне праводзілася на базе Віцебскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя П. М. Машэрава. У ім прынялі ўдзел 87 студэнтаў факультэта сацыяльнай педагогікі і псіхалогіі Віцебскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя П. М. Машэрава ва ўзросце 18-30 гадоў, з іх 95% жанчын і 5% мужчын. Метады даследавання: тэарэтычныя (аналіз навуковай і спецыяльнай літаратуры па тэме даследавання); эмпірычныя (тэставанне, кантэнт-аналіз, інтэрпрэтацыя, колькасная апрацоўка дадзеных). Выкарыстоўваўся тэст “Хто я?”, які ўяўляе сабой не-стандартызаванае самапісанне з адкрытай формай (М. Кун і Т. Мак-Партланд) [3].

Вынікі і іх абмеркаванне. У рамках інтэрпрэтацыі тэсту “Хто я?” Куна-Макпартланда можна вызначыць мноства ідэнтычнасцей чалавечай асобы, такія як: фізічную, сацыяльную, духоўную, сямейную, прафесійную, індывідуальную, гендарную і т. д. Нас у першую чаргу цікавіла сярод гэтага мноства апошняе. Згодна з стандартнай працэдуры, студэнтам прапанавалася на працягу 10 хвілін адказаць на пытанне “Хто я?” 20 разоў. Адзначым, што толькі 41,4% студэнтаў, якія прынялі ўдзел у апытанні, выканалі пастаўленую ўмову і далі менавіта гэтую колькасць адказаў. Столькі ж (41,4%) змаглі ў самапісанні выкарыстаць ад 11 да 19 характарыстык. 17,2% рэспандэнтаў прад’явілі да аналізу ад 3 да 10 адказаў.

Лічым вынік досыць паказальным, паколькі, чым больш чалавек запаўняе характарыстык, тым вышэй яго ступень рэфлексіі, тым лепш у яго развіта ўяўленне пра сябе. У зваротнай сітуацыі, калі чалавеку цяжка апісаць сябе, гэта можа сведчыць аб складанасцях для рэспандэнта ў пытаннях самаідэнтыфікацыі. Тут магчыма разгледзець такія варыянты: альбо апытваны пра сябе не задумваўся, альбо ёсць нейкая ўнутраная перашкода, якая не дае зафіксаваць на паперы самапрадстаўленне. На карысць дадзенай версіі кажа той факт, што ў момант пачатку правядзення апытання гучалі рэплікі: «Ці сапраўды можна пісаць усё, што лічыш патрэбным; навошта ўсё гэта; а што будзе, калі адкажаш няправільна». Можна паспрабаваць транскрыпаваць словы рэспандэнтаў як пэўную меру трывожнасці, нежаданне паказаць свой унутраны свет, адсутнасць матывацыі да самапазнання.

Тым не менш, атрыманыя дадзеныя даследавання дазваляюць канстатаваць, што рэспандэнты адлюстравалі ў самапісанні, у першую чаргу, ролевыя аспекты. Да іх адносяцца: “сацыяльнае Я” (маці, сястра, дачка, студэнт, студэнтка, навучэнец, кіроўца, унучка, выхавальнік, медработнік, работнік, педагог), “Рэфлексійнае Я” (добры, шчыры, таварыская, вясёлая), “дзейнае Я” (актыўная, адказная, самастойная, мэтанакіраваная).

Пры аналізе гендарнай ідэнтычнасці важна ўлічваць, на якім месцы тэксту адказаў ўтрымліваюцца катэгорыі, звязаныя з полам: у самым пачатку спісу, у сярэдзіне або ў канцы. Адназначна, што чым бліжэй да пачатку спісу, тым больш значнасць і ступень усвядомленасці катэгорый ідэнтычнасці. Таму нам было важна разгледзець выкарыстанне ў самапісанні гэтага віду ідэнтычнасці на першых трох пазіцыях. З пункту гледжання сучасных тэндэнцый самаідэнтыфікацыі чалавека значным з’яўляецца той факт, што ўсяго толькі 5,7% рэспандэнтаў на першым месцы выкарыстоўвалі словы, якія непасрэдна абазначаюць пол (дзяўчынка, дзяўчына, жанчына, мужчына), 11,5% – на другім і 12,6% – на трэцім, 6,9% – на чацвёртым месцы, на 1,3% – на пятым, восьмым, адзінаццатым, чатырнаццатым і дваццатым, на 2,3% – на шаснаццатым і сямнаццатым, 3,4% – на сёмым. У цэлым сярэдняя лічба адказаў, якія паказваюць пол чалавека ў выбарцы першых трох адказаў склала 9,9%, практычна адну дзясятую частку.

Прамы зварот да свайго полу сведчыць аб тым, што для чалавека параўнанне сябе з прадстаўніком свайго полу, з'яўляецца важнай, значнай часткай самасвядомасці. Аднак размяшчэнне такой катэгорыі ніжэй па спісе кажа аб пераважанні ў свядомасці студэнтаў іншых сацыяльных роляў, якія, на дадзены момант часу, з'яўляюцца, з іх пункту гледжання, больш важнымі і актуальнымі. Лічым досыць станоўчым той факт, што ўсе апытаныя на больш ці менш высокім месцы далі прамы зварот да полу. Пры гэтым ён (зварот) адпавядае фізічнаму статусу рэспандэнтаў. Гэта кажа аб тым, што пытанне гендарнай ідэнтыфікацыі кожны для сябе вырашыў досыць адназначна.

Патрабуе некаторага тлумачэнні і факт асаблівасцей прамога абазначэння полу, інакш кажучы, якім менавіта чынам чалавек паказвае сваю палавую прыналежнасць (гаворка ідзе аб канкрэтных словах, якія маюць пэўнае эмацыйнае напавненне). Традыцыйна даследчыкі разглядаюць чатыры формы такога абазначэння (нейтральнае (мужчына, жанчына), адчужэнне (чалавек мужчынскага полу, асобіна жаночага полу), эмацыйна-станоўчае (прыгожая дзяўчына, сімпатычны хлопец) і эмацыйна-адмоўнае (звычайная дзяўчына, непрыгожы мужчына)). Аналіз адказаў рэспандэнтаў паказаў, што студэнты выкарыстоўвалі выключна нейтральную форму: былі прад'яўленыя словы "мужчына", "жанчына", "дзяўчына" і "дзяўчынка". Слоў (словазлучэнняў) з адчужанай, эмацыйна-адмоўнай канатацыяй зафіксавана не было. Гэты факт зноў жа пацвярджае выказаную крыху раней думка аб задаволенасці морфа-фізіялагічным статусам рэспандэнтаў.

Пазначэнне свайго полу можа быць зроблена непасрэдна, ўскосна і адсутнічаць зусім. Кантэнт-аналіз самаапісанняў студэнтаў паказаў, што ў большасці (43,6%) апытаных пазначэнне свайго полу адсутнічае, у 40,2% – зроблена найпрост, 17,2% – ускосна.

Верагодна, дадзены факт магчыма растлумачыць асаблівасцямі правядзення апытання: у вучэбнай аўдыторыі, у студэнцкай вучэбнай групе. У студэнтаў досыць ярка праяўляецца стэрэатып, што ў дадзеных умовай галоўным для іх асобы з'яўляецца праява ролі навучэнца, пры якой гендарныя ўстаноўкі маюць значна меншае значэнне, чым у іншых сацыяльных абставінах.

У апісанні свайго полу студэнты выкарыстоўвалі эмацыйна-станоўчыя абазначэнні, што кажа аб сфарміраванасці пазітыўнай гендарнай ідэнтычнасці. Па методыцы інтэрпрэтацыі тэсту рэспандэнтам было прапанавана пазначыць: наколькі напісаныя імі характарыстыкі падабаюцца альбо не падабаюцца. Цікавы той факт, што ўсе студэнты, якія прынялі ўдзел у даследаванні, апісвалі сябе тымі рысамі, якія ім падабаюцца.

Часовы аналіз ідэнтычнасці дазваляе ацэніць адлюстраванне ў ідэнтыфікацыйных характарыстыках тэмы сям'і, шлюбу і шлюбных адносін у мінулым, сучаснасці і будучыні. Адным з асноўных прыкмет гатоўнасці да сям'і і шлюбу з'яўляецца ўжыванне ў самаапісаннях будучых сямейных роляў і функцый. 7,3% рэспандэнтаў адзначылі сябе "будучая маці", "будучая жонка", а сярод студэнтаў мужчынскага полу толькі адзін адказ "будучы бацька" або "будучы муж", што склала 20% ад гэтай часткі выбаркі.

Паколькі апытанне праводзіўся сярод людзей ўзросце ад 18-30 гадоў (студэнты завочнага аддзялення), то паказальны адказ, які звязаны з сямейнымі ролямі. Калі ўлічваць праблемы старэння насельніцтва, дэмаграфічнага крызісу, павелічэння ўзросту нараджэння першага дзіцяці, то важна разумець, наколькі ў студэнцкім асяроддзі вітаецца / не прымаецца разгляд сябе ў якасці аднаго з бацькоў, мажліва, патэнцыйнага. Вывучыўшы адказы, мы ўбачылі, што 50% студэнтаў жаночага полу

выбралі сямейныя ролі “мама”; 36,6 % – “жонка”, 6,1% – наогул не адзначылі прыналежнасці. Больш таго, 1,2% дзяўчат напісалі пра сябе як “чайлд фры”. У цэлым 7,3% рэспандэнтак ігнаравалі або адкрыта адмоўна пазначылі сваю пазіцыю па адносінах ўласнай сямейна-бацькоўскай перспектыве. Аднак, пры аналізе выбаркі мы звярнулі ўвагу на наступную з’яву: значныя пазіцыі самаўспрымання студэнтамі сябе як дзіцяці. Так, 64,6% дзяўчат напісалі пра сябе – “дачка”; 60% юнакоў – “сын”. Акрамя таго, папулярным адказам у студэнтаў-завочнікаў былі “ўнучка” і “ўнук”. Пра гэта згадалі 14,6% дзяўчат, 20% юнакоў. Факт можа сведчыць аб традыцыйных поглядах на сям’ю, дзе ў абавязковым парадку прысутнічае некалькі пакаленняў і сувязі гэтыя досыць трывалыя.

Магчыма, імкненне ідэнтыфікаваць сябе са сваімі роднымі, родзічамі сведчыць аб жаданні ўтрымаць некаторыя нязменлівыя катэгорыі сваяцтва, у якіх студэнты могуць шукаць жыццёвую апору. Зноў вернемся да ідэі сям’і, як вядучага сацыяльнага інстытута, фактару сацыялізацыі. Кроўнае сваяцтва з’яўляецца зададзенай кампанентай, якая не залежыць ад самога чалавека. Ва ўсіх астатніх выявах магчымы чалавечы выбар, ва ўсякім выпадку, асоба мае магчымасць пагадзіцца або адмовіцца выступаць у ролі аднаго з бацькоў, жонкі, прафесіянала і т.д. Падобнай першапачатковай неад’емнай характарыстыкай ідэнтыфікацыі з’яўляецца нацыянальная прыналежнасць, якая, аднак, мае свае нюансы праявы. У сітуацыі шлюбу людзей розных нацыянальнасцяў дзіця мае двойную нацыянальную прыналежнасць, і, зноў жа, магчыма выбару прыняцця / непрыняцця адной з іх. Альбо магчыма сымвалічнага адрачэння і прыняцця абсалютна іншай, сымвалічна важнай нацыянальнасці. Пры некаторым падабенстве гэтых працэсаў варта памятаць, што чалавек успрымае сябе праз сваю біяграфію. І калі пытанне сямейнай ідэнтычнасці пастаянна заахвочваецца і актуалізуецца, то нацыянальная ідэнтычнасць закранаецца індывідамі значна радзей.

Большасць рэспандэнтаў жаночага полу (67%) ўключаюць у самаапісанне некалькі палавых роляў (напрыклад, маці, жонка, сястра, дачка, унучка), што сведчыць аб разнастайнасці ведаў пра спецыфіку палавога рэпертуару. 13,5 – уключылі ў сябе толькі адну ролю, 19,5% – у апісанні полу выкарыстоўваюць толькі ўскосныя спосабы абазначэння полу праз канчаткі (напрыклад, разумная, добрая, упэўненая, гаспадарчая, талерантная, адказная, пісьменная, клапатлівая, працавітая, шматгранная, замкнёная, маральная, выхаваная, ненадакучлівая, кемлівая, вясёлая, крэатыўная, творчая, кампетэнтная, добрая, міласэрная, самастойная, надзейная, сумленная, ветлівая, уважлівая, ініцыятыўная, пазітыўная, мэтанакіраваная, кахаючая, ранімая, актыўная і г.д.). Цікава, што ў 60% рэспандэнтаў мужчынскага полу ўключылі ў самаапісанне некалькі палавых роляў, а 40% выкарыстоўвалі толькі ускосныя спосабы абазначэння полу.

Суадносіны сацыяльных роляў і індывідуальных характарыстык у ідэнтычнасці паказала, што ўсе апытаныя выкарыстоўвалі і сацыяльныя ролі, і характарыстыкі-вызначэння. Гэта сведчыць аб усвядомленасці, прыняцці сваёй індывідуальнасці і значнасці прыналежнасці да пэўнай сацыяльнай групы. Перакос у суадносінах гэтых паказчыкаў як у адну, так і другі бок або наогул адсутнасць адной з іх сведчыць аб недахопе ўпэўненасці ў сабе, імкненне да самаабароны, складанасці ў самавыкрыццё і выкананні захавання сацыяльных нормаў, інфантилізацыі, крызіс ідэнтычнасці.

Аналіз вынікаў апытання паказаў, што сучасныя маладыя людзі робяць свой самаідэнтыфікацыйны выбар з вялікай колькасці варыянтаў сацыяльных роляў і практык паводзін.

Заклучэнне. Такім чынам, можна зрабіць выснову, што перавага прамога і ўскоснага варыянтаў эмацыйна-станоўчага абзначэння свайго полу кажа аб сфарміраванасці пазітыўнай гендарнай ідэнтычнасці, магчымай разнастайнасці ролевых паводзін, прыняцці сваёй прывабнасці як прадстаўніка полу, і дазваляе рабіць спрыяльны прагноз адносна паспяховасці ўстанаўлення і падтрымання партнёрскіх узаемаадносін з іншымі людзьмі. Аналіз гендарнай ідэнтычнасці студэнтаў у інтэрпрэтацыі тэсту Куна-Макпартленда "Хто я?" паказвае ўстойлівасць гендарнай ідэнтыфікацыі. Можна меркаваць, што ў доследнай групе студэнтаў пераважаюць традыцыйныя нарматыўныя каштоўнасці ў рамках гендарнай самаўспрымання і ідэнтычнасці. У той жа час, лічым неабходным правядзенне даследаванняў гэтага ракурсу дастаткова рэгулярнымі. Гэта звязана з трансфармацыяй ва ўмовах глабалізацыйных працэсаў у мужчын і жанчын як вобразу сябе, так і крытэрыяў светапоглядных устаноў адносна гендарнай ідэнтычнасці, здольнасцю сучаснага індывіда будаваць уласную ідэнтыфікацыю і кіраваць ёю. Асабліва важна сачыць за асаблівасцямі дадзенай з'явы ў маладзёжным асяродку.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Трубина, Е.Г. Рассказанное Я: Проблема персональной идентичности в философии современности/ Е.Г. Трубина. – Екатеринбург, 2005. – С. 15.
2. Мацюшкова, С.Д. Беларуская народная педагогіка ў кантэксце гендарнай культуры / С.Д. Мацюшкова, С.Г. Туболец // Веснік Віцебскага дзяржаўнага ўніверсітэта. – 2014. – №2(80) – С. 91-98.

УДК 316.62

**КРОСС-КУЛЬТУРНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО
ПРОСТРАНСТВА ЭМИГРАЦИОННЫХ НАМЕРЕНИЙ МОЛОДЕЖИ:
НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ АСПЕКТ**

Н.В. Муращенко

г. Смоленск, Смоленский государственный университет
(e-mail: ncel@yandex.ru)

В.В. Гриценко

г. Москва, Московский государственный психолого-педагогический университет
(e-mail: gritsenko2006@yandex.ru)

М.Н. Ефременкова

г. Москва, Московский государственный психолого-педагогический университет
(e-mail: mnemeta@yandex.ru)

Число кросс-культурных психологических исследований растет год от года, не смотря на объективную сложность их организации и проведения. Перспективность подобных изысканий обусловлена научным богатством получаемого материала, возможностью выделения общие надкультурных и культурно-специфических феноменов и/или закономерностей психического функционирования [3], учет которых позволяет эффективно решать разноплановые задачи, стоящие перед современным обществом.

Актуальность нашего исследования обусловлена необходимостью решения противоречия между очевидным ростом эмиграции из России и из других стран и недостаточной изученностью психологических механизмов принятия молодыми